ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

ISSN: 1307-9581

Menu

- Home
- About
- Editorial Board
- Publication Principles
- Aim & Scope
- Peer Review Process
- Ethics
- Instructions for Authors
- Plagiarism
- Open Acces Policy
- Indexing & Abstracting
- Articles in Process
- Archives
- Contact
- Special Issue

Menu

SCREENED BY iThenticate® Professional Plagiarism Prevention

crossref <enabled>

doi

Indexing And Abstracting

EBSCO *(Humanities International Complete, Humanities International Index, Humanities Source Full Text, Humanities Source Ultimate, Political Science Complete, The Belt and Road Initiative References Source)*

MLA

Proquest CSA *(Linguistics and Language Behavior Abstracts, Sociological Abstracts)*

Index Copernicus

EuroPub Database

Index Islamicus

SOBIAD

TEI (Türk Eğitim İndeksi)

Announcements

The Journal of International Social Research / Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi ISSN: 1307-9581, an international, peer-reviewed, on the web publication, from 2007 will be issued least four times annualy.

Our journal is an independent academic publication based on research in social sciences, contributing to its field and trying to publish scientific articles that will bring innovation to the original and social sciences.

The journal has got an international editorial board and referee board, mainly embodied from the each individually professional on the social research fields.

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research became a member of Cross Reff since 2014 and started to assign DOI numbers to the articles.

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 11 Sayı: Yıl: 2018 Volume: 11 Issue: Year: 2018
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2956

OKUL ÖNCESİ DEĞERLER EĞİTİMDE YENİ BİR MODEL ARAYIŞI: BOĞAZİÇİ EĞİTİM MODELİ•

SEEKING A NEW MODEL IN PRE-SCHOOL VALUES EDUCATION: BOGAZICI EDUCATION MODEL

Kübra CEVHERLİ**

Öz

Dünya genelinde ahlak ve değerler eğitimine verilen önemin artması, dini çevrelerin bu gelişmelere dini bir yorum katarak ahlak eğitiminin yanında din eğitimi kapsamında değerlendirilebilecek farklı uygulama denemelerine başlamalarını beraberinde getirmiştir. Okul öncesi dönemdeki din, ahlak ve değerler eğitiminin öneminin fark edilmesi de bir kısım okul öncesi eğitim kurumlarını, velilerden gelen taleplere cevap verebilmek maksadıyla programlarında din, ahlak ve değerler eğitimine farklı şekillerde yer vermeye sevk etmiştir. Bahsedilen ihtiyaç neticesinde okul öncesi eğitim kurumları, Montessori, Regio Emilia, High Scope, Waldorf yaklaşımı başta olmak üzere dünyada mevcut olan okul öncesi yaklaşımlarını, okul öncesi eğitiminin yanında okul öncesi değerler eğitimi özelinde de kullanmaya başlamışlardır.

Bu çalışma, Türkiye'de, Montessori, Regio Emilia, High Scope ve Waldorf yaklaşımları ile çoklu zeka gibi bazı metotların hassasiyetleri doğrultusunda okul öncesi ahlak ve değerler eğitimine yeni bir bakış açısı kazandırdığı düşünülen "Boğaziçi Eğitim Hizmetleri" örneği üzerinden ortaya konulacaktır. Çalışmamız, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, okul öncesi eğitim tarihsel gelişimi ve uygulanan eğitim modelleriyle ortaya konulmaya çalışılacak, ikinci bölümde okul öncesinde değerler eğitiminin mahiyetine temas edilecek, üçüncü bölümde ise Boğaziçi Eğitim Modeli'ndeki okul öncesi değerler eğitimi uygulama örneklerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi, Değerler eğitimi, Ahlak Eğitimi, Boğaziçi Eğitim Modeli.

Abstract

The increasing importance given to the education of morality and values throughout the world has brought religious practices to a religious interpretation of these developments and started to practice different practices which can be evaluated within the scope of religious education as well as moral education. Some of the pre-school education institutions include religious, moral and values education in their programs in different ways due to the recognition of the importance of religion, morality and values education in pre-school period. For this reason, pre-school education institutions have started to use Montessori, Regio Emilia, High Scope and Waldorf and similar approaches in pre-school moral and values education as well as pre-school education.

In this study, Montessori, Regio Emilia, High Scope, Waldorf, multiple intelligence, etc. methods modeled moral preschool in Turkey and values that confer a new perspective to education "Boğaziçi Educational Services" is discussed. This study consists of three main parts. In the first chapter, the historical development of pre-school education and the educational models applied will be tried. In the second part, the importance of the pre-school values education will be emphasized. In the third section, the examples of application of pre-school values education in Boğaziçi Education Model will be given.

Keywords: Pre-school education, Values education, Moral education, Bogazici Education Model.

Giriş

Değerler eğitimi, günümüzde giderek daha fazla önem kazanan bir eğitim alanı haline gelmiştir. Bu alan açısından okul gibi formel eğitim kurumlarının, değerler eğitiminde önemli bir işlevi haizdir. Çünkü okullar, topluma katılım becerileri olan bireyler yetiştirir ve yetiştirdikleri bireylere de toplumun devamını sağlayan değerleri kazandırırlar. Değerler, çocukların yaşantılarıyla içselleştirilir. Bu doğrultuda eğitim, değerlerden bağımsız olarak gerçekleştirilemez.

Okul öncesi dönem, çocukların gelecekteki kişilik yapılarını, duygu ve düşüncelerini doğrudan etkileyen bir dönemdir ve bu sebeple oldukça önemlidir. Çocukların bilişsel, duyuşsal, psikomotor, sosyal ve ahlaki gelişimini büyük ölçüde tamamladıkları, dini duygu gelişiminin ve dini konulara merakın en yoğun olduğu bu dönemde yaşanılanlar ve kazanılan davranış biçimleri bütün hayat boyunca devam etmektedir. Bu nedenle, okul öncesi dönemde çocuğa uygulanan eğitimde din, ahlak ve değerler eğitiminin yer alması, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması açısından oldukça önem taşımaktadır.

Okul öncesi değerler eğitimini konu edinen bu çalışmanın amacı, nitel araştırma yöntemlerinden mülakat ve gözlem yöntemleriyle, İstanbul'da "Boğaziçi Eğitim Hizmetleri" kapsamında yürütülen okul öncesi değerler eğitimi etkinlikleri ile ilgili durum tespiti yaparak değerlendirmelerde bulunmaktır.

• Bu çalışma, yazar tarafından 2014 yılında tamamlanan "Okul Öncesinde Değerler Eğitimi: Boğaziçi Eğitim Modeli" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı.

1. Okul Öncesi Eğitim

En temel insan haklarından biri olan eğitim, günümüzde hayat boyu devam eden bir süreç olarak görülmektedir. Eğitimin beşikten mezara kadar sürdürülmesi gereken bir faaliyet olduğu anlayışı, okul öncesi dönemde de eğitimin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nin 7. maddesinde "*Çocuk, eğitimle aynı amaçlara yönelik oyun ve eğlenme konusunda tüm olanaklarla donatılır, toplum ve kamu mekânları çocuğun bu haktan yararlanma olanaklarını arttırmaya çaba gösterir*." ibaresi yer almaktadır. Bu ibareyle, çocukların okul öncesi eğitim haklarının olduğu anlaşılmaktadır. Fakat çocuklar bunu kendi kendilerine elde edemeyeceklerinden bu konuda anne-babalarına bağımlıdırlar. Onlara okul öncesi eğitimi aldırmak da anne-babanın tercihlerine bağlı şekilde gerçekleştirilmektedir.

Okul öncesi eğitim, 0-72 ay çocukları; tüm gelişimlerini toplumun kültürel değerleri doğrultusunda yönlendiren, duygularının gelişimini ve algılama gücünü arttırarak akıl yürütme sürecinde çocuklara yardımcı olan ve yaratıcılığını geliştiren, kendini ifade etmesini ve öz denetimlerini kazanmasını sağlayan, sistemli bir eğitim süreci olarak tanımlanmaktadır (MEB, 1993-14, Milli Eğitim Şurası).

Bilimsel araştırmalar ve eğitim alanındaki gelişmeler, okul öncesi eğitimin çocukların gizli yeteneklerinin gelişip açığa çıkarılmasında ne kadar gerekli ve önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Okul öncesi eğitim kurumları çocuğun sağlıklı gelişimi için gerekli olan fiziki ve sosyal çevreyi çocuğa sunar. Burada çocuklar yaşıtları içerisinde kendini tanımayı, kendini etrafına kabul ettirecek güç ve becerileri geliştirmeyi, birlikte yaşama kurallarını ve topluma uyum sağlamayı öğrenir. Bunlar, çocuğun bedenini kullanma, oyun oynama, merakını giderme, hayalini açığa vurma ve bağımsızlığını kazanma gibi temel gereksinmelerini karşılamasına yardımcı olur. Okul öncesi eğitime devam eden çocukların, bu eğitime devam etmeyen çocuklardan zihinsel, psikomotor ve sosyal yönden daha gelişmiş oldukları, öğrenim hayatında daha başarılı ve faal oldukları tespit edilmiştir (Özeri 2004, 88-89).

Türkiye'de "okul öncesi" kavramıyla eş anlamlı tutulan "erken çocukluk" kavramı, başka ülkelerde farklı yaş gruplarına hitap eden bir biçimde tanımlanmasına rağmen ülkemizde 0-72 aylık çocukların eğitimlerini kapsamaktadır (Güven & Efe Azkeskin, 2010, 2). 2-6 yaş arasında yer alan bu evreye "oyun çağı" adı da verilmektedir (Öcal, 1991, 63). Çalışmamızda "okul öncesi" ile "erken çocukluk" kavramı birbirinin yerine kullanılacaktır.

1.1. Okul Öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi

Çocukların eğitimiyle alakalı teorik görüşler ilk olarak ilkçağda ortaya çıkmıştır. Platon (MÖ 347) ve Aristo (MÖ 322) ilk çağda ortaya atılan bu eğitim teorisinin en önde gelen iki ismidir (Oktay, 2007, 40). Platon, eğitime olabildiğince erken başlanılması gerektiğini düşünür ve eğitimde oyunun aktif olarak kullanılmasını gerekli görür. Eğitimde zorlama olmaması gerektiğini ve eğitim almış olanların hemen hemen hepsinin kesinlikle iyi bir insan olacaklarını düşünen Platon, çocuk eğitiminde 3-7 yaşlar arasını oyun ve masal devresi olarak tanımlamaktadır. Ona göre eğitim, evin dışında yapılmalı ve eğitimde bireysel farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır (Platon, 1999, 259; Platon, 2007, 75). Aristo ise eğitimi insanı mutluluğa götüren araçlardan biri olarak görmüştür. Ona göre çocukların eğitimi bir kamu meselesi olmalıdır ve eğitim devlet tarafından verilmelidir. Bunun yanında eğitim, bir sistem dahilinde, 0-5 yaş arası, 5-7 yaş arası, 7-14 yaş arası, 14-21 yaş arası ve 21 yaştan sonraki dönemler şeklinde gerçekleştirilmelidir. Aristo'ya göre okul öncesi döneme tekabül eden 5 yaşına kadar olan dönemde, biçimsel bir eğitim gerekmez ve çocuklara bir şey öğretmeye kalkmak ya da onları çalıştırmak doğru değildir. Fakat bunun yanında, çocuğun oyunla vücudunu çalıştırmasına imkan sağlanmalıdır. Çocukların oynayacakları oyunlar, çocukların daha sonra yapacakları şeylerin bir taklidi ya da ona hazırlık şeklinde olmalıdır. Oyunlar ve çocuklara anlatılan masallar, ilerideki okul dönemleri için bir hazırlık olduğundan belli bir düzende olmalıdır. Bunun yanı sıra bu dönemde çocuklar ailenin yanında eğitilmelidir. Platon gibi Aristo da eğitimde bireysel özelliklerin dikkate alınmasının gerekliliği üzerinde durmuştur (Oktay, 2007, 42).

Okul öncesi eğitim Farabi, İbn Sina ve Gazzali gibi İslâm âlimlerinin önde gelen isimlerinin de üzerinde durdukları konulardandır. Bu konuda Farabi'nin görüşlerine özellikle değinmek gerekir. Zira Farabi, Türk eğitim tarihinde doğrudan eğitimle ilgili görüşler ortaya koyan ilk düşünürdür. Farabi, çocukta zihnin deneyler yoluyla gelişeceğini, eğitimin kolaydan zora gidilerek yapılması gerektiğini ve eğitimde beş duyunun çok önemli olduğunu savunmuştur. Eğitim konusundaki düşüncelerinde bireysel farklılıklara dikkat çekmiş; eğitim ve öğretimi birbirinden ayırmıştır. Farabi'ye göre eğitimin amacı, mutluluğu bulmak ve bireyi topluma yararlı hale getirmektir (Akyüz, 2013, 24,25).

Çocuk eğitimine erken yaşlarda başlanmasını savunarak okul öncesi eğitimin önemine vurgu yapan ünlü İslam filozofu İbn-i Sina ise çocuğun anne sütü ile beslenmesini bir gereklilik olarak görmüş; çevre şartlarının eğitimde son derece etkili olduğunu belirtmiştir. Çocuğun okul ortamında eğitilmesinin ve

oyunun çocuk için çok önemli olduğunu, bireysel farklılıkların göz önünde bulundurularak eğitim yapılması gerektiğini savunmuştur (Akyüz, 2013, 25-31). İbn-i Sina'ya göre çocuğun ilk eğitimi ahlak eğitimidir ve bütün dikkatin çocuğun ahlakını korumaya verilmesi gerekir. Bu da çocuğun istediği şeyi göz önünde bulundurup onu yapmasını sağlamak ve hoşlanmadığı şeylerden de onu uzak tutmakla mümkün olur. Güzel ahlakla sağlam bir bünye, kötü ahlakla da bozuk karakter arasında sıkı bir bağlantı vardır. Güzel ahlak, ruh ve bedenin sıhhatini koruyan şeydir (Çelebi, 1998, 237).

Gazzali, eğitimle uğraşarak bu alanda yöntemler geliştiren bir diğer İslam bilginidir. Çocuğun gördüğü ve duyduğu her şeyi almaya kabiliyetli olduğunu söyler. İyiliğe alıştırılırsa çocuğun dünyada ve ahirette mutluluğa ulaşacağını, kötülüğe alıştırılırsa helak olacağını ifade eder ve bunun vebalini de velisine yükler. Çünkü ona göre çocuğun velisi, çocuğu terbiye etmekle ve ahlakın güzelliklerini öğretmekle sorumludur. Bunların yanı sıra Gazzali, oyunun çocuk eğitiminde önemli bir yeri olduğunu savunmuştur (Çelebi, 1998, 237).

1.2. Okul Öncesi Eğitimde Uygulanan Eğitim Yaklaşımları

Çalışmanın esas konusunu oluşturan Boğaziçi Eğitim Modeli ele alınmadan önce Boğaziçi Eğitim Hizmetleri Kurumları'nda ahlak ve değerler eğitimine uyarlanan Montessori, Reggio Emilia, High Scope ve Waldorf yaklaşımları hakkında bilgi verilmesi ilgili modelin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu faydaya binaen bu başlık altında bahsi geçen yaklaşımların temel özelliklerine yer verilecektir.

Montessori yaklaşımı, doğuştan itibaren çocuğa saygı ilkesini esas alan ve önceden hazırlanmış bir çevrede çocuğa kendi kendini geliştirebileceği şekilde hareket ve faaliyet özgürlüğü vermeyi amaçlayan, kendi kendine oluşan ve gelişen bir eğitim sistemi olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşımın kurucusu İtalya'nın ilk kadın tıp doktoru ve hayatını çocuklar için eğitim sistemi geliştirmeye adamış bir eğitimci olan Maria Montessori'dir. Montessori'nin eğitim felsefesinin temelinde Rousseau, Pestalozzi ve Froebel'in görüşleri bulunmaktadır. Her üç düşünür de çocuğun iç potansiyeli ile özgür ve sevgi dolu bir ortamda gelişme yeteneği üzerinde durmuştur (Oktay, 2007, 51). Montessori'ye göre, "Yeni eğitimin ilk amacı, çocuğun keşfedilmesi ve özgürleştirilmesidir. Karşılaştığı ilk sorun doğrudan doğruya çocuğun varlığı ile ilgilenmek, ikincisi de olgunluğa doğru ilerlerken, ona gerekli yardımı sağlamaktır. Çocuğun gelişimi için uygun ortam hazırlanmalı, engeller en aza indirilmeli ve çocuğun enerjisini geliştirecek faaliyetler için gerekli ortam sağlanmalıdır. Yetişkinler, çocuğun çevresinin bir parçası olduğundan onlar da kendilerini çocuğun ihtiyaçlarına göre ayarlamalıdırlar. Çocuğun bağımsız faaliyetini köstekleyici hiçbir engel olmamalıdır. Yetişkinler çocuğun olgunlaşmasına yardımcı olacak faaliyetleri onun adına yürütmeye kalkmamalıdırlar." (Montessori, 1975). Montessori'ye göre eğitim sisteminin en karakteristik yönü çevreye verdiği önemdir.

Reggio Emilia yaklaşımı, çocukların kendi bilgilerini oluşturacağı ve geliştireceği güçte olduğuna inanan bir felsefeye dayanmaktadır. Bu felsefeye göre çocukların birbirleriyle ve yetişkinlerle iletişim içinde olmaları hem bir ihtiyaç hem de bir hak olarak görülmektedir (Sadioğlu ve diğerleri, 2010, 119). Bu yaklaşımın kurucusu Loris Malaguzzi'dir. Reggio Emilia yaklaşımının felsefesi, okulları çocukların kendilerini iyi hissetmelerini sağlayan ilişkiler sistemi olarak kabul etmesidir. Bu ilişkiler sistemi de, ailelerin ve öğretmenlerin iyi oluşlarına bağlıdır. Reggio Emilia yaklaşımında çocuklar, her birine saygı duyulması ve beslenmesi gereken sayısız yaratıcı ve entelektüel becerilere sahiptirler. Bunların yanı sıra eğitim mekanları, mekanı kullanan tüm insanların ihtiyaçlarına yanıt vermelidir (Acer, 2010, 389).

High Scope yaklaşımı ise, Piaget'in çocuk gelişim teorilerine dayanarak, çocukları, kendilerinin planladığı ve uyguladığı etkinliklerden en iyi öğrenen etkin öğreniciler olarak gören ve çocuğun potansiyelini en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan bir yaklaşımdır (Acer, 2010, 388). Bu yaklaşımın kurucusu David Weikart'tır. High Scope yaklaşımı "etkin öğrenme (active learning)" ilkesine dayanır. Etkin öğrenme, çocukların günlük hayatlarındaki zihinsel, sosyal ve fiziksel problemleri nasıl çözeceklerini öğrenmelerine imkan vermektedir. Etkin öğrenme; olumlu yetişkin çocuk etkileşimleri, çocuklara yönelik hoşgörülü bir öğrenme ortamı, tutarlı bir günlük akış ve çocukların günlük değerlendirmelerinin bir ekip tarafından yapılması ilkelerinden oluşmaktadır (Poyraz & Dere, 2011, 105; Taner Derman ve diğerleri, 2010, 29-30). High Scope yaklaşımın temel amacı çocukların kendi enerjilerini gerektiği gibi kullanarak neyi nasıl yapacaklarına ilişkin tercih yapma ve karar alma yeteneklerini geliştirmelerine imkan vermektir. Bu yaklaşım, çocukların diğer çocuklar ve yetişkinlerle grup çalışmaları planlama, ortak çaba gösterme ve önderliği paylaşma yeteneklerini arttırmayı sağlamaktır. Bunun yanı sıra çocukların nesnelerle ilgili bilgilerini, sanat ve hareket etme becerilerini, çocukların düşünceleri ve duygularını çeşitli yollarla (çizgiler, oyun, söz) ifade etme ve başkalarına iletme yeteneklerini, çocukların, başkalarının çeşitli yollarla (söz, yazı, oyun, çizgi) anlatmaya çalıştıklarını kavrama yeteneklerini, çocukların mantık yürütme yeteneklerini geliştirmelerine de yardımcı olmak amacındadır (Poyraz & Dere, 2011, 104-105).

Waldorf yaklaşımı, çocukların yaratıcı düşünme becerisini geliştiren, bireysel, sosyal ve ahlaki gelişimini destekleyen, bütünsel yaklaşımla öğrenmelerine imkan veren, öğrenmeyi yaratıcı oyunlarla teşvik eden, fiziksel gelişimi destekleyen; çocukların dünyayı tanımalarını ve sevmelerini teşvik eden bir yaklaşımdır (Gürsoy & Yıldız Bıçakçı, 2011, 166). Kurucusu Rudolf Steiner'dır. Steiner, çocuk ruhunun düşünme, hissetme ve istekli olma yapısının gelişmesini sağlayarak, çocuğun yaşam hakkında bilgi sahibi olmasına ve sağlıklı, yapıcı bir yolla yaşamda aktif bir rol almasına yardımcı olabilmek amacıyla Waldorf programını geliştirmiştir (Şahin Zeteroğlu & Bağçeli Kahraman, 2010, 121). Waldorf okullarında özellikle okul öncesi dönemde çocukların gelişimsel özelliklerinden yola çıkarak şükran duygusu, taklit ve ritim gibi bazı gelişimsel konular üzerinde durulmaktadır (Gürsoy & Yıldız Bıçakçı, 2011, 166). Waldorf okullarının tümü için ortak olan eğitim felsefesi, her okulun bulunduğu coğrafi konuma, insanların kültürlerine ve dinlerine bağlı olarak kendilerine özgü karakterlere bürünebilir. Bu okulları ilginç yapan bireyselliğin ve yöreselliğin harmanıdır denilmektedir. (Şahin Zeteroğlu & Bağçeli Kahraman, 2010, 125).

2. Okul Öncesinde Değerler Eğitimi

Eğitimin bugün okul öncesi çağ diye isimlendirilen 2-6 yaş gibi erken dönemlerde başlanılmasının önemine tarihin ilk çağlarından itibaren vurgu yapılması değerler eğitiminin de bu dönemlerde verilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Çünkü okul öncesi dönem, çocuklarda değerlerin temellerinin atıldığı ilk dönemdir. Erken çocukluk döneminde başlayan bilgilenme süreci, ergenliğin sonuna kadar devam eder. Bu dönemden sonra da değerlere ilişkin değişimler mümkündür fakat temel değerler oluşmuştur (Balaban Dağal & Uyanık Balat, 2009). Okul öncesi dönemde çocuklar, birey olarak kabul edilmek, saygı duyulmak, mutlu olmak, öğrenmek ve araştırmak, özgürlük ve güvenli ilişkilere sahip olmak isterler. Değerler eğitimi, çocukların bu isteklerini karşılamaya yönelik olursa işlevsel bir eğitim gerçekleştirilmesi mümkün olabilir (Çağlar, 2005).

Değerlerin duyuşsal, bilişsel ve davranışsal olmak üzere üç yönü vardır. Çocukların değerleri içselleştirmesi ve geliştirmesinde bilişsel gelişim, sosyal-duygusal gelişime bağlı olarak gerçekleşmektedir. Her gelişim alanı kendi içinde diğer gelişim alanlarıyla ilişkilidir. Bu sebeple, çocuklara değerlerin kazandırılmasında çocukların farklı gelişim düzeylerini dikkate almak gerekmektedir. Çocukların değerleri yaşantılar yoluyla anlayıp kabul edebilmesi için, öncelikle yeterli bilişsel olgunluğa erişmesi gerekmektedir. Aynı şekilde çocuğun kendini tanıması, kabul etmesi, duygularını uygun yollarla belli edebilmesi gibi sosyal ve duygusal beceriler de değerlerin kazanılmasında oldukça etkilidir (Dinç, 2012, 76).

Okul öncesi dönem değerler eğitiminin kapsamı, ahlaki, toplumsal ve bireysel değerleri bütünüyle içermeli ve çocukların gelişimine uygun olmalıdır. Yani okul öncesi dönemde çocuğun ahlaki gelişimini destekleyen ahlaki değerlere, toplumsal gelişimini destekleyen toplumsal değerlere ve kişisel gelişimini destekleyen bireysel değerlere yönelik kapsamlı bir eğitim anlayışı geliştirilmelidir. Bu şekilde çocuğun evrensel değerleri anlamasına katkı sağlanmış ve kendisini ve yaşadığı toplumu anlama becerisini geliştirmesine imkan verilmiş olunacaktır (Arıkan, 2012, 10).

Günümüzde, değerlerin nasıl öğrenildiği ve öğrenme sürecinin hangi şekillerde kolaylaşacağına ilişkin bilgiler yeterli değildir. Okullarda yapılan değerler eğitiminde, tarafsız, faydalı, evrensel olarak üzerinde uzlaşılan ve çoğulcu toplumun ihtiyacı olan değerler verilmelidir. Bunun yanı sıra, okullar, değerleri açığa çıkarmakla birlikte çocukların değerleri anlamalarına, içselleştirmelerine ve belli değerlere göre davranmalarına yardım etmelidir. Okullarda uygulanmakta olan değerler eğitiminin programlarında genellikle sorumluluk, işbirliği, saygı, merhamet, özdenetim, özveri, hoşgörü, cesaret, dürüstlük, adalet gibi ortak değerlere yer verilmektedir (Dinç, 2012, 79).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın okul öncesi eğitim programında, bu dönemde verilen eğitimle sevgi, saygı, işbirliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma, paylaşma duygularının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra eğitim, çocuğun kendine saygı ve güven duymasını sağlamalı; ona öz denetim kazandırmalıdır (MEB, 2012, 11).

3. Değerler Eğitimi Uygulamalarında Boğaziçi Eğitim Modeli

Okul öncesi değerler eğitiminde yukarıda bahsedilen çağdaş yaklaşımları kullanan Boğaziçi Eğitim Hizmetleri çalışmamızın örneklemini oluşturmaktadır. Bu yüzden çalışmanın bu bölümünde ilk olarak konuyla ilgili araştırmaların yapıldığı Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nin tanıtımı yapılacak, sonrasında kurumda gerçekleştirilen katılımlı gözlem ve yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen sonuçlar başlıklar halinde ortaya konulacaktır.

Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nin araştırma alanı olarak seçilmesinin sebebi, değerler eğitimini sistemli ve planlı bir şekilde yürütme gayretleri ve Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'ne bağlı dört ayrı okul öncesi eğitim kurumunun ve çok sayıda sınıfının bulunmasıdır. Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'ni mevcut okul öncesi

kurumlarından ayıran en önemli özellik, değerler eğitimine verdikleri önem ve eğitim esnasında uyguladıkları "multi-bem" modelidir.

Multi-bem modeli, dünyada uygulanmakta olan okul öncesi eğitim yaklaşımlarının uyarlanabilecek yönlerinin alınıp değerler eğitiminde uygulandığı bir modeldir. Montessori, High Scope, Regio Emilia ve Waldorf gibi eğitim yaklaşımlarının çeşitli yönleri, Boğaziçi Eğitim Hizmetleri bünyesindeki okul öncesi eğitimcileri, psikologlar, psikolojik danışman ve rehberlik uzmanları, pedagoji ve çocuk gelişimi mezunlarından oluşturulan bir araştırma-geliştirme (ARGE) ekibi tarafından alınarak okul öncesi değerler eğitimi için yeni bir model oluşturulmuştur. Çocuk merkezli bir eğitim metodu benimseyen multi-bem modeli, Montessori yaklaşımında olduğu gibi çocuğa zengin materyal çeşitleri sunarak kendi ilgi alan ve eğilimlerini keşfetmesine müdahale etmeden yardımcı olmayı hedeflemektedir. Multi-bem, aynı zamanda çoklu zeka ve High Scope metotlarının hassasiyetleri doğrultusunda çocuklara gelişim programları uygulamayı amaç edinmiştir. Çocukların yaşadıkları çevreyle uyumlu olmaları için proje tabanlı eğitim de kurumun ilkeleri arasındadır. Bunların yanı sıra kurumda, çocukların daha başarılı ve mutlu bireyler olmaları, toplum içinde güzel ahlaklı bir insan ve iyi bir vatandaş olarak yer alabilmeleri amacıyla karakter eğitimi çalışmaları da yapılmaktadır.

Multi-bem eğitim programının pilot uygulamaları, çeşitli eğitim materyalleri oluşturularak 2012 yılında Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'ne bağlı erken çocukluk eğitimi kurumlarında 3-5 yaş çocuk gruplarına uygulanmaya başlanmıştır. Yılsonunda eğitimciler ve ARGE ekibi tarafından gerekli görülen düzenlemeler yapılarak 2013-2014 eğitim öğretim yılında multi-bem programı güncellenmiştir. Türkiye'nin değişik bölgelerinde yer alan ve Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nden danışmanlık alan okul öncesi eğitim kurumlarında program yaygınlaştırma çalışmaları başlamıştır. Halen Türkiye genelinde 50'den fazla kurumda, multi-bem eğitim programı, programa özgü geliştirilen pek çok eğitim malzemesi ve materyali alanda çalışan uygulamacılar tarafından kullanılmaktadır.[*]

Multi-bem eğitim programını uygulayan Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nin eğitimde öncelikleri şu şekildedir:

- Her çocuğun farklı yetenekleri vardır.
- Eğitim sadece kağıt kalem işi değildir.
- Eğitim çocuklara iyi değerleri kazandırır.
- Eğitimi bireyselleştirmek kaliteyi yükseltir.
- Çocuklar özgürce seçim yapabilir.
- Bireysel çalışmalar da grup çalışmaları kadar önemlidir.
- Beş duyu etkin bir şekilde kullanılır.
- Multi-bem çocuk merkezlidir.
- Eğitim konuları çocukların kendilerini gerçekleştirmesini sağlar.
- Programda çocuk oyunla öğrenir.
- Her çocuğun ilgisi ve fikri önemlidir.
- Doğal malzemeler eğitim materyalleridir.
- Sınıf ortamı dışında her yer eğitim amaçlı kullanılır.
- Program öğretmene esneklik tanır.
- Program çocukların keşifler yapmasına fırsat verir.

Programda değerler eğitimi konuları başlıklar altında ele alınmaktadır. Bu başlıklar birbiri ile bağlantılı olarak seçilmektedir ve alt başlıkların konulara göre değerlendirilerek bir müfredat içeriği hazırlanması amaçlanmaktadır. Örneğin birinci seviyede sorumluluk konusu işlenmişse bu konunun yalnızca sorumlulukla sınırlı tutulmayıp konunun öz denetim, vefa, temizlik, israf konularıyla birlikte üst sınıflarda da devam ettirilmesi hedeflenmektedir. Seçilen konu başlıkları öğrenci ihtiyaçları, öğrencilerin öğreneceği peygamberler ve diğer konular da dikkate alınarak belirlenmektedir. Böylece seçilen değerlerin öğrenciyi tam anlamıyla kuşatması hedeflenmektedir. Buna göre sınıf seviyelerinde konular şu şekilde taksim edilmiştir: Birinci seviyede, *Temizlik, Sorumluluk, İsraf, Paylaşma*; ikinci seviyede *Temizlik, Sorumluluk, Şükür, Sabır ve Sevgi*; üçüncü seviyede *Temizlik, Yardımlaşma, Öz Denetim, Adalet* ve dördüncü seviyede *Temizlik, Öz Denetim, Merhamet, Vefa, Affetmek, Cömertlik* konu başlıkları bulunmaktadır.

[*] Bu başlık altında, Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nin tanıtımı, kurumun kendilerini tanıtmak için hazırlamış olduğu metinler ve kurum çalışanlarıyla yapılan görüşmeler kaynak alınarak yapılmıştır.

Boğaziçi Eğitim Hizmetleri Kurumları'nın dünyadaki mevcut okul öncesi eğitim yaklaşımlarını okul öncesi değerler eğitimine hangi şekilde uyguladıkları, yaptığımız gözlemler sonucunda elde ettiğimiz bazı örnekler üzerinden ele alınacaktır. Bu şekilde kurumun, bahsi geçen programı uygulama biçimi daha iyi anlaşılacaktır. High Scope yaklaşımında aile katılımı, yaklaşımın temel taşlarından biridir. High Scope programında öğretmen ve aile birlikte çalışmakta; öğretmen, aile ve çocuk üçlüsü arasında sürekli bir iletişim bulunmaktadır. Boğaziçi Eğitim Hizmetleri de okul öncesi eğitimin anne, baba, okul ve çevrenin ortak etkisiyle gerçekleştiği anlayışını benimsemektedir. Bunun gereği olarak da okul ve veliler arasında sürekli bir iletişim söz konusudur. High Scope yaklaşımının velileri okul ortamına dahil etmedeki hassasiyetinin bu kurumda da görüldüğünü söylemek mümkündür.

Değerler eğitiminden din eğitimine geçiş planı, kurumun hassasiyetle üzerinde durduğu bir konudur. Değerler derslerinde bu hassasiyetlere dikkat ederek hareket edilmektedir. Örneğin derste "saygı" değerinden; Allah'a saygı, peygamberlere saygı ve kainata saygı konularıyla din eğitimine geçiş yapılmaktadır. Başka bir değer olan "mutluluk değeri" yardımlaşma, hediyeleşme gibi sevap niteliği olan fiillerin işlenmesiyle değerler eğitimi ile din eğitimi bağdaştırılmaya çalışılmaktadır.

Montessori metodunun bireyselciliğine uygun olarak bu kurumlarda "özgün çocuk" kavramı üzerinde durulmakta ve çocuğun kabiliyetine uygun olarak dersler verilmektedir. Örneğin sınıftaki öğrencilerin hepsinin aynı kazanımlara sahip olması beklenmez. Dolayısıyla sınıftaki öğrenciler faaliyetlerde aynı aşamalarda bulunmak zorunda değildir, kim hangi aşamadaysa oradan devam edilmektedir. Bir başka deyişle ortada bir sofra vardır ve o sofradan herkes yiyebileceği kadar yemek yemektedir.

Boğaziçi Eğitim Hizmetleri Reggio Emilia yaklaşımının su ve kum oyunlarına; Montessori'nin de kum etkinliklerine ve duyu organlarıyla yapılan etkinliklere verdiği önemi, çeşitli değerler eğitimi etkinliklerinde kullanmaktadır. Sınıflarda kum tekneleri ve su teknelerinin bulunduğu; bunların yanı sıra ortak kullanım alanlarında da yine benzer teknelerin var olduğu görülmektedir.

Yine Montessori yönteminden esinlenilerek Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nde farklı yaş gruplarından öğrencilerin aynı sınıflarda okutulması şeklindeki uygulama denenmiştir. Fakat, kurum öğretmenlerinin büyük bir kısmı yapılan görüşmelerde karma yaş uygulamasının değerler eğitimine uygun olmadığını ifade etmişlerdir. Karma yaş uygulamasının değerler eğitimine uygun olup olmadığı konusunda yapılan değerlendirmeler sonucunda, karma yaş uygulamasına devam edilmemektedir.

Değerler eğitimi öğretmenleriyle yapılan görüşmelerde, özellikle son birkaç yıldır kurumun "tefekkür saati"ne ayrı bir önem verdiği vurgulanmıştır. Tefekkür, var olan bir şeyin manasını anlamaya çalışma ve eşyanın bilgisini zihinde toplayabilmek için aklın hareket halinde olması ve derin derin düşünmesi anlamına gelmektedir (Serinsu vd., 2009, 356). Montessori yaklaşımında doğaya verilen önem, bu kurumda tefekkür saatlerinde doğanın tefekkürüyle karşımıza çıkmaktadır. Doğayı keşfederken Rabb'e uzanan yol şeklinde bir hedeften hareketle, kurumun etkinlik takviminde tefekküre çok fazla yer verilmektedir. Tefekkür saatiyle ilgili bir deneyim öğretmenlerden biri tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

> *"O haftanın konusu ayvayı tefekkür etmekti. Sınıfa bir ayva getirdik, ayvayı ikiye böldük, sınıftaki herkes sırayla kestiğimiz ayvayı kokladı. Ayvanın kokusu çocukların çok hoşuna gitti. Sonra ayvayı daha küçük parçalara böldük, çekirdeklerini çıkardık ve çekirdeklerden ağaç yetiştiğini öğrendik. Sonra hep birlikte sınıfımızda mevcut olan saksıya ayvanın tohumlarını ektik. Tohumu ektikten sonra öğrencilere bu tohumun büyümesi için neler gerektiğini sordum. Biri parmak kaldırdı ve "Sulamak gerekir öğretmenim." dedi. O esnada başka bir öğrenci canla başla parmak kaldırıyor ve aynı zamanda "Ama benimki çok önemli öğretmenim" diyordu. Ona söz hakkı verdim ve "Sabra ihtiyacımız var öğretmenim." dedi. O esnada başka bir öğrenci: "Öğretmenim, Allah'ın isimlerinden biri de "Sabır" değil mi?" dedi. Öğrenciye bunu nerden biliyorsun diye sorduğumda aldığım cevap tefekkür saatlerimizin karşılığını almama fazlasıyla yetti: "Tahmin ettim, çünkü Allah sabırlıdır."*

Yukarıdaki olaydan hareketle, sınıflarda her zaman mevcut duran bir saksının varlığıyla Reggio Emilia yaklaşımında olduğu gibi doğal ortamın sınıf içerisinde korunmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Sınıf içerisinde bulunan bu ve benzeri materyallerin, değerler dersinde sık sık kullanılmakta olduğu görüşme yaptığımız öğretmenler tarafından ifade edilmiştir.

Reggio Emilia yaklaşımı temel becerileri geliştirmeyi de amaçlamaktadır. Bu düşünceyle yemek yapmaya önem vermesi, yaklaşımı uygulayan kurumda farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Mutfak, kurumun okullarında oldukça önemli görülmekte ve tefekkür saatinin o haftaki konusu olan bitkiyle haftanın sonunda mutfakta öğrencilerle birlikte yiyecekler hazırlanmaktadır.

Yine Reggio Emilia yaklaşımının okullarda teknolojiyi fazlaca kullanması, günümüzde ilerleyen teknolojinin de etkileriyle bu kurumda da ileri düzeyde uygulanmaya çalışılmaktadır. Örneğin sınıflarda akıllı tahtalar ve bilgisayarlar bulunmakta, özellikle değerler dersinde bunlardan fazlaca yararlanılmaktadır.

Değerler derslerinde kullanılan ders kitabı niteliğindeki dokümanlar, Montessori yöntemindeki gibi basitten karmaşığa, kolaydan zora şeklinde tasarlanmıştır. Tıpkı Montessori öğretmenlerinin sahip olması gereken özel eğitim sertifikası gibi, kurumda çalışan öğretmenler kurum bazında ya da kurumun uygun gördüğü başka yerlerde verilen eğitim programlarına katılmış olmak zorundadırlar. Bu kurslara katılmamış olanlar, öğretmen olarak görev yapamamaktadırlar.

High Scope yaklaşımında kullanılmayan eşyaların sınıf içerisinde bir köşede durmasından esinlenilerek, kurum kullanılmayan eşyalara önem vermektedir. Kurumun farklı okullarında kullanılmayan eşyaların bahçede pazar kurularak takas usulüyle öğrenciler tarafından değiş tokuş edilmesi paylaşma değerine yönelik oldukça önemli bir faaliyettir. Öğretmenler dahil bütün herkes kullanmadığı bir ya da daha fazla eşyasını getirerek bahçede açılan sergi üzerinden, başkasına ait olan istediği bir eşya ile -o eşyanın sahibi olan kişinin de rızasını alarak- değiştirebilmektedir. Özellikle sosyoekonomik durumu yüksek olan ana okulunda bu uygulamanın sıklıkla yapıldığı öğretmenler tarafından dile getirilmiştir.

Sınıflarda Montessori, Reggio Emilia ve High Scope yaklaşımlarındaki gibi iki öğretmen aynı anda bulunmaktadır. Biri sınıf öğretmeni, diğeri de değerler öğretmenidir. Sınıf öğretmeni bir öğrenciye matematik alıştırması yaptırırken yan taraftaki bir masada değerler öğretmeni değerlerle ilgili bilgiler vermektedir. Bu esnada diğer öğrenciler bireysel ya da grup olarak sınıf içerisinde oyunlar oynamaktadır. Değerler etkinliklerinin diğer derslerle eş zamanlı olarak ve aynı mekanda verilmesi Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nin farklı uygulamalarından biridir. Öğretmenler, bu uygulamanın farklı olması sebebiyle ilk zamanlarda zorlandıklarını, fakat zaman geçtikçe zorlukları aştıklarını ve bunu çok yararlı bir uygulama olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

Reggio Emilia yaklaşımının çember etkinliklerine verdiği önemi Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nde de görmek mümkündür. Derslerin bazılarında çember saati yapılarak bazı konular konuşulmaktadır. Bunun yanı sıra sabah saatlerinde olan değerler dersine de çember şeklinde başlanılmaktadır. Çember, tüm öğrencilerin birbirlerinin yüzlerini görmelerini sağlamaktadır.

Çocukların gün içerisinde yaptığı faaliyetler High Scope ve Reggio Emilia yaklaşımındaki gibi kayıt altına alınmakta ve çocukların evlerine gönderilmektedir. Derste alınan kayıtlar sayesinde aileler okulda olup biten her şeyden haberdar olmaktadır. Böylelikle ailelerin de eğitim sürecinde etkin rol oynamaları sağlanmaya çalışılmaktadır.

Waldorf yaklaşımının temel prensiplerinden çocuğun yaratıcı düşünme becerisini geliştirmek, çocukların bireysel, sosyal ve ahlaki gelişimini desteklemek, bütünsel yaklaşımla öğrenmelerini sağlamak, öğrenmeyi yaratıcı oyunlarla teşvik etmek, fiziksel gelişimi desteklemek, çocukların dünyayı tanımalarını ve sevmelerini teşvik etmek kurumdaki değerler eğitiminde birebir uygulanmaya çalışılmıştır. Waldorf'ta çocukların doğayla iç içe olmalarından Allah'a ulaşmalarını sağlamaya çalışma gayesi, Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nde de doğayı tefekkürden Allah'a ulaşma gayesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda tefekkür saatlerine oldukça önem verdiklerini ve bu hususta başarılı olduklarını söylemekte yarar vardır. Fakat tefekkür saatlerinde Waldorf yaklaşımının aşırı mistik yapısının izlerine rastlanmamıştır. Waldorf'un aşırı mistik yapısı, okullarda aşırı derecede sessiz olunmasını gerektirmekte ve bu da çocukların okulda ve evde birbirinden farklı yaşam sürmelerine yol açmaktadır. Okul ve evde farklı yaşamı gören çocuklar ise ikileme düşmektedir. Olumsuz olarak nitelendirilebilecek bu özelliğin Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nde görülmediğini de belirtmek yerinde olacaktır.

Sonuç

Son yıllarda dünya genelinde değerler eğitimine verilen önemin artması, eğitimin tüm kademelerinde değerler eğitimine yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu kademelerden biri de "okul öncesi" eğitim kademesidir. Bu gerçeğin farkında olarak gerçekleştirilen çalışmada, zikredilen gelişmeler kapsamında programlarında değerler eğitimine yönelik faaliyetleri bulunan okul öncesi eğitim kurumlarından biri olan Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nin değerler eğitimi faaliyetleri konu edinilmiştir. Çalışmanın amacı, bu bağlamda dünyadaki mevcut okul öncesi eğitim yaklaşımlarını alıp değerler eğitimine uygulamaya çalışan Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nde yapılan değerler eğitiminin niteliğinin ortaya konulmasıdır.

Çalışma neticesinde Boğaziçi Eğitim Hizmetleri'nin okul öncesi değerler eğitimi alanında açmış olduğu bu yeni ufkun, kurumun benzer kurumlardan farklılaşmasını sağladığını söylenebilir. Ayrıca okul öncesi değerler eğitimi alanında yapılacak daha sistematik ve profesyonel çalışmalara ihtiyaç duyulduğu da

fark edilmiştir. Özellikle görsel ve işitsel materyallerin hazırlanıp eğitim sürecinde çocukların öğrenmelerini destekler şekilde kullanılması gerekmektedir.

Çalışmada konu edinilen Boğaziçi Eğitim Kurumları özelinde de görüleceği üzere okul öncesi değerler eğitimi ile ilgili çağdaş yaklaşımlar baz alınarak yapılan tüm uygulamalar kanaatimizce okul öncesi değerler eğitiminin sistemli ve sağlıklı bir şekilde verilmesi adına yürütülen önemli gayretlerdir. Sadece bu yaklaşımlarla yetinmeyip, başka yaklaşımlardan uygun yönlerin alınıp okul öncesi için farklı ve yeni bir değerler eğitimi yaklaşımı ortaya konması, genelde değerler eğitiminin; özelde ise din ve ahlak eğitiminin nasıl verilmesi gerektiğiyle alakalı kafa karışıklığını ortadan kaldıracaktır. Ortaya konulan yaklaşımın görsel, işitsel ve teknolojik materyallerle zenginleştirilmesi de eğitimin kalitesini arttıracaktır.

KAYNAKÇA

Acer, D. (2010). Erken Çocukluk Eğitiminde Fiziksel Ortam ve Özellikleri. Ed. İ. H. Diken. *Erken Çocukluk Eğitimi,* Ankara: Pegem Akademi,(ss. 374-400.

Akyüz, Y. (2013). *Türk Eğitim Tarihi.* Ankara: Pegem Akademi.

Arıkan, A. (2012). "Değerler Eğitiminin Tanımı, Önemi ve Kapsamı". Ed. A. Arıkan, A. F. Ersoy, T. Çengelci, B. Dinç, H. Z. İnan, M. Şen. *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi* (ss. 1-28). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Balaban Dağal, A. ve Uyanık Balat, G. (2009). *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi Etkinlikleri.* Ankara: Kök Yayıncılık.

Çağlar, A. (2005). "Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi". Ed. M. Sevinç. *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar* (ss. 304-311). İstanbul: Morpa Yayınları.

Çelebi, A. (1998). *İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi.* çev. A. Yardım. İstanbul: Damla Yayınevi.

Dinç, B. (2012). *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitiminin Yeri ve Önemi.* Ed. A. Arıkan, A. F. Ersoy, T. Çengelci, B. Dinç, H. Z. İnan, M. Şen. *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Gürsoy, F. ve Yıldız Bıçakçı, M. (2011). "Okul Öncesi Eğitiminde Farklı Yaklaşımlar". Ed. Y. Fazlıoğlu. *Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi* (ss. 153-171). İstanbul: Kriter Yayınevi.

Güven, G. ve Efe Azkeskin, K. (2010). Erken Çocukluk Eğitimi ve Okul Öncesi Eğitim. Ed. İ. H. Diken. *Erken Çocukluk Eğitimi,* Eskişehir: Pegem Akademi, ss. 2-53.

MEB (1993). *On Dördüncü Milli Eğitim Şurası.* Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Şura Sekreterliği. Ankara: MEB Yayınları.

MEB (2012). *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara.

Montessori, M. (1975). *Çocuk Eğitimi.* çev. G. Yücel. İstanbul: Sander Yayınları.

Oktay, A. (2007). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem.* İstanbul: Epsilon.

Öcal, M. (1991). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar.* Ankara: TDV.

Özeri, Z. N. (2004). *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi.* İstanbul: DEM Yayınları.

Platon (1997). *Devlet*. çev. S. Eyüboğlu ve M.A. Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Platon (2007). *Yasalar*. çev. C. Şentuna ve S. Babür. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Poyraz, H. ve DERE, H. (2011). *Okul Öncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Sadioğlu, Ö. ve diğerleri (2010). "Okul Öncesi Eğitimde Reggio Emilia Yaklaşımı". Ed. H. A. Başal. *Okul Öncesi Eğitiminde Uygulanan Farklı Modeller* (ss. 103-120). Bursa: DORA.

Serinsu, A. N. ve diğerleri (2009). *Dini Terimler Sözlüğü*. Ed. A. N. Serinsu. Ankara: MEB Yayınları.

Şahin Zeteroğlu, E. ve Bağçeli Kahraman P. (2010). "Waldorf Okulları ve Steiner Yaklaşımı". Ed. H. A. Başal. *Okul Öncesi Eğitiminde Uygulanan Farklı Modeller*. Bursa: DORA.

Taner Derman, M., Sadioğlu, Ö., Bağçeli Kahraman, P., Onur Sezer, G. ve Koç, N. (2010). Okul Öncesi eğitimde High/Scope Yaklaşımı. Ed. H. A. Başal. *Okul Öncesi Eğitiminde Uygulanan Farklı Modeller,* Bursa: DORA, ss. 27-46.